

Катарина Митровић

УДК 94(497.16 Котор)''14''(093)  
272-773(497.16)''14''(093)

## Епископ Анђело Фазоло и презвитер Трифун Скити – о сукобу грађанина и аристократе у Которској епископији

*Анстракт: У фебруару 1458. године покренут је судски спор између архиђакона и викара Јована Палташића и презвитера Трифуна Скитија. Скити је пред црквеним судом оптужен да је две године раније противзаконито наплатио закупе од цркве светог Марка у Котору, који су припадали Палташићу као њеном ректору. Пресуду је требало да донесе епископ Анђело Фазоло, који је одмах стао у одбрану права викара Палташића. Тај спор, у чије су се решавање напослетку укључили папа Каликст III, архиепископ Барија и локалне млетачке власти, открива многе супротности које су постојале међу свеиштенством Которске епископије.*

Кључне речи: Которска епископија, грађанство, племство, Млетачка република

У рано пролеће 1457. године Анђело Фазоло, учени правник и дотадашњи падовански каноник, дошао је у Котор како би се прихватио дужности епископа, која му је мало пре тога поверена одлуком папе Каликста III.<sup>1</sup> Потписао је из грађанске породице која се из приморског града Фосе Клодије у непознато време преселила у Венецију. Иако скромног порекла, Анђело и његова браћа Алојзије и Андрија су се захваљујући упорности и даровитости домогли високих положаја резервисаних за припаднике њиховог сталежа у аристократској Млетачкој републици. Алојзије је учествовао у одбрани Цариграда 1453. године, којом приликом је изгубио живот, док се Андрија прославио књижевним радом, деловањем у мор-

---

<sup>1</sup> F. Cornelio, *Catharus Dalmatiae civitas*, Patavii 1759 (фототипско издање Arnaldo Forni Editore, Bologna 1979), стр. 35; D. Farlati, *Illyricum sacrum VI*, Venetiis 1800 (= Farlati, *Illyric. sacr. VI*), стр. 468; C. Eubel, *Hierarchia catholica Medii aevi II (1431-1503)*, Monasterii 1914<sup>2</sup> (= Eubel, *Hierarchia catholica II*), стр. 122.

нарици и пријатељством са дуждом Христофором Мором (1462–1471). Андријин син Франђеско био је велики канцелар Републике.<sup>2</sup> Још док је био падовански каноник, Анђело Фазоло је испољавао амбиције које су превазилазиле скромни положај которског епископа, али је после доласка у ову дијецезу на рубовима католичког света показао занимање за њену добробит и развој.

Живот у Котору XV века био је бременит ратовима вођеним у његовом ди-стрикту и непосредном залеђу између локалних господара као што су Балшићи, Црнојевићи, Сандаљ Хранић, Стефан Вукчић Косача и други, те српских деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића и Млетака.<sup>3</sup> Поред тога, некада богата и у држави Немањића привилегована комуна била је суочена са незаустављивим опадањем својих економских потенцијала и све оправданијим страхом од Турака. Све то одражавало се и на прилике у цркви која је живела животом града и његове околине. У тренутку Фазоловог доласка дијецеза је била лишена епископског старања око две године, будући да ју је његов претходник Бернارد II из Пјеве ди Сако напустио средином или у другој половини 1455. године, после физичког сукоба са једним православним свештеником у селу Богдашић на Врмцу. У настојању да заведе ред у црквама и обезбеди редовно богослужење, Анђело Фазоло је свештенике који су се неодговорно односили према својим обавезама лишавало положаја, те права и прихода који су им на основу њих припадали. Енергични поступци новог епископа свакако су морали изазвати незадовољство код појединих свештеника, нарочито оних племенитог порекла, али су сасвим извесно дочекани с одобравањем међу свештеницима који су потицали из грађанског сталежа и самим тим теже долазили до црквених бенефиција.

У таквим околностима дошло је до нечувеног спора, који је каткад попримао драматичне обрте, а вођен је око цркве светог Марка. У Котору је од давнина, свакако пре почетка XIV века, постојала црква посвећена светом Марку.<sup>4</sup> У најстаријим нотарским књигама (1326–1337) она се увек помиње заједно са црквом светог Ивана „*de portella*“. Чини се да их је раздвајао мали трг, а обе су се налазиле уз јужне градске зидине према врелу Гурдић и уз улицу која је повезивала јужна и северна градска врата. У једном тренутку те црквице су имале заједничког опата и ректора свештеника Албанина<sup>5</sup>. Убрзо после успостављања власти над Котором (1420), Млечани су се потрудили да тај град и у духовном погледу што више вежу за себе. Стога се одмах приступило уобличавању и јачању култа јеванђелисте Марка, а цркви посвећеној овом свецу млетачко Веће умољених је још у фебруару

<sup>2</sup> Farlati, *Illyric. sacr. VI*, стр. 468.

<sup>3</sup> О политичким приликама у Зетском приморју и северној Албанији током XV века в. *Историја Црне Горе II/2*, Титоград 1970, стр. 3–171, 187–232, 277–347.

<sup>4</sup> J. Martinović, „Pomeni kotorskih crkava u notarskim knjigama prve polovine XIV vijeka“, у: *Crkvene prilike u Kotoru prve polovine XIV vijeka*, Gospa od Škrpjela, Perast 2003, стр. 31–32.

<sup>5</sup> A. Mayer, *Kotorski spomenici, I knjiga kotorskih notara*, Zagreb 1951, стр. 492, 1315; *II knjiga kotorskih notara*, Zagreb 1981, стр. 150, 1370.

1421. године доделило материјална средства и земљишне поседе како би се у њој обављало редовно богослужење и задовољавао духовни живот.<sup>6</sup>

Дана 13. фебруара 1458. године архиђакон и викар Јован Палташић пред епископом и сведоцима оптужио је презвитера Трифуна и његовог оца и прокуратора Никшу Скитија да су у његовом одсуству узели новац од закупа који му је припадао као ректору цркве светог Марка. Четворица сведока – Фрањо Трипицин Биндо, Јаков Лукин Јакоња, Никола Наталинов и Дабиша Крис изјавили су истог дана да су на име годишњег закупа Никши Скитију заиста исплатили одређену суму, која се кретала од једног до осам иперпера. Запитани о времену када се то збило, већина сведока је догађај везала за период од пре две године и епидемију куге, која је тада харала балканским просторима (1456).<sup>7</sup> Неколико дана касније, 17. фебруара, Јован Палташић изјавио је да је прихода, који му по праву следују, лишен у време када је у својству папског аколита ишао краљу Босне или док је боравио у Римској курији.<sup>8</sup> Без обзира на тврдње противничке стране да јој је новац од спорног закупа припадао, епископ Анђело Фазоло осудио је презвитера Трифуна Скитија да Јовану Палташићу на име штете исплати 13 иперпера и 10 которских гроша. Након изрицања пресуде, Трифун Скити је уложио жалбу, после чега га је Лука сакриста, у својству гласника епископске курије, 20. фебруара позвао да саслуша епископов одговор на свој приговор.<sup>9</sup>

Међутим, убрзо потом наизглед безначајни спор добио је неслушене размере, тако да су у његово решавање били укључени архиепископ Барија<sup>10</sup> и папа Каликст III. Трифун Скити је жалбу на пресуду поднео већ 18. фебруара. Том приликом изнео је више оптужби на рачун епископа. Пре свега, презвитер Скити је нагласио да је у више наврата епископа молио да му допусти да живи у миру и да га не дира у погледу његовог бенефиција у цркви светог Марка, будући да на то нема никакво право, јер он те приходе ужива на основу папског бревеа. Штавише, епископ жели да му се тај бенефициј одузме у корист свог прокуратора и пријатеља Јована Палташића. Трифун Скити је одбацио све оптужбе на рачун свог покојног оца, истакавши да је био у Риму када је Никша узео новац од закупа, те да епископ не може да одређује да ли је он својевремено био лишен

<sup>6</sup> J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta II/10*, München 1971, стр. 2455.

<sup>7</sup> Istorijски архив Котор, *Dukali i listine 1309–1822 IX*, *Altari e chiese delle Bocche di Cattaro. Copie dei documenti dei secoli XV e XVI (1435-1513)* (= *Altari e chiese*), стр. 9-9т.

<sup>8</sup> Исто, 9т. По свему судећи, Јован Палташић је био у пратњи папског посланика који је у пролеће 1456. године ишао краљу Стефану Томашу како би га утврдио у непријатељству према Турцима и наговорио да узме учешћа у могућем крсташком рату, в. С. Ћирковић, *Историја средњовековне Босанске државе*, Београд 1964, стр. 311–312.

<sup>9</sup> *Altari e chiese*, стр. 9т.

<sup>10</sup> Најкасније од 1195. године Которска епископија била је суфраган архиепископа у Барију. Которска црква прибегла је оваквом решењу у време сукоба између дубровачког и барског архиепископа током XII и у првој половини XIII века.

или не дотичног бенефиција. За Трифуна Скитија ствар је била решена, будући да је у Римској курији пресуђено у његову корист. Презвитер је, бранећи своја права, од епископа тражио да позове свог канцелара како би саставио и његове исправе, што је овај одбио. Анђело Фазоло је потом Трифуна Скитија затворио у својој соби и противно сваком праву и правди, са њега насилно стргао огртач са капуљачом, који је презвитер имао на леђима, те му је уз то запретио да ће га послати у затвор. Огртач је задржао као залог да ће Скити платити оно што није био дужан. Трифун Скити је потом закључио да епископ не може и даље да води спор између њега и Јована Палташића, пре свега због онога што се већ догодило, потом стога што је Јован Палташић епископов пријатељ и прокуратор, и напослетку зато што ће епископ увек бити његов *прогонилац и непријатељ*. Епископ је презвитера приморавао да се одрекне својих права у цркви светог Марка у корист његовог синовца. Напослетку, Скити је Фазола оптужио да га је противзаконито лишио ректорије у цркви свете Марије Магдалене, коју је овај добио још од Марина Контарена,<sup>11</sup> а све у жељи да му *докаже своје непријатељство, као што је и обећао*. У таквој ситуацији, презвитер Трифун Скити отворено је признао да има намеру да упути апелацију архиепископу Барија или његовом генералном викару, јер је то био начин да Анђела Фазола спречи да посредно или непосредно учини ишта против њега и његове имовине.<sup>12</sup>

Анђело Фазоло је озбиљно схватио претње Трифуна Скитија, због чега се лично обратио архиепископу Барија као свом митрополиту.<sup>13</sup> У то време администратор архиепископије био је кардинал *Latinus de Ursinus*.<sup>14</sup> Пре свега, Анђело Фазоло је нагласио да је у которску цркву дошао пошто је она дуго времена била лишена пастирског старања, те да се поред осталих спорова и несугласица, суочио и са тешком оптужбом Јована Палташића, которског архиђакона и папског аколита, против презвитера Трифуна Скитија. Епископ је већ на почетку писма објаснио суштину спора због кога је презвитера Скитија осудио да Палташићу исплати суму од 3,5 дуката (13 иперпера и 10 которских гроша). То је био разлог због кога су Трифун Скити или његов прокуратор Јован Бућа упутили апелацију архиепископу и његовом генералном викару. Како је у тој апелацији изнето много неистина на рачун которског епископа, Анђело Фазоло је одлучио да у Бари пошаље комплетну документацију о спору како *моје ћутање не би одобравало његове лаж*.<sup>15</sup>

Пре свега, презвитер Трифун Скити жалио се да га је епископ пречесто испитивао да ли живи у миру са другим свештеницима и да га је прекоревао

<sup>11</sup> Марин Контарено је био которски епископ у периоду 1430–1453. године.

<sup>12</sup> *Altari e chiese*, стр. 13т–14.

<sup>13</sup> *Исто*, стр. 9т.

<sup>14</sup> *Eubel, Hierarchia catholica II* 11, стр. 102.

<sup>15</sup> *Altari e chiese*, стр. 9т–10.

због његовог друговања са лаицима. Осим што је то негирао, Анђело Фазоло је истакао да су још у марту 1455. године, за време епископата Бернарда из Пјеве ди Сако, Скитију одузета три бенефиција, тако да у тренутку доласка новог епископа он није уживао никакве приходе са црквених поседа.<sup>16</sup> Стога се Трифун Скити обратио папској столици, те је Фазоло архиепископу сугерисао да му та писма затражи на увид, како би се уверио у неистинитост његових навода. Поред тога, епископ је изјавио да нема намеру да га у будућности спречава у уживању бенефиција, које би евентуално добио одлуком Свете столице или архиепископа у Барију. Анђело Фазоло одбацио је и оптужбе Трифуна Скитија да је његов противник епископов прокуратор и пријатељ, изјавивши да је он недостојан да има такве пријатеље, будући да је Јован Палташић папски аколит,<sup>17</sup> који је у том својству ишао босанском краљу, а да његова маленкост нема потребе за таквим услугама. Потом је Анђело Фазоло објаснио да је још Марин Контарено у јулу 1435. године, после смрти презвитера Трифуна Паутино, за ректора цркве светог Марка довео Јована Палташића, о чему је сачувана привилегија. У априлу 1446. године епископ Контарено је Трифуну Скитију доделио речени бенефициј у истој цркви, који је он држао укупно шест година. Још у то доба Скити је почео да узнемирава Јована Палташића, који је свој бенефициј увек уживао, а држи га и данас. Трифун Скити је уз помоћ свог оца и световне моћи, одлучио да речену цркву отме од Јована Палташића, због чега се обратио кнезу кога је убедио да је он ректор цркве светог Марка, користећи се при том патронатским правом као аргументом. Тако су судски спорови око патронатског права и црквених поседа прешли у руке лаика, а Трифун Скити је преко свог оца Никше дошао до прихода који су припадали Јовану Палташићу. Поред тога, Скити се жалио да је епископ одбио да му изда копије докумената који су се односили на спор. Анђело Фазоло је стога упитао архиепископа да ли је презвитер изнео ишта против њега или његовог нотара, нагласивши да је *сада јасно показао и вама да је брбљивац*, будући да епископ никада није одбио да му изда преписе, те да га је примио сваки пут када је к њему долазио.<sup>18</sup>

<sup>16</sup> Исто, 10t. У питању су били бенефицији у црквама светог Марка, свете Марије Магдалене и светог Бартоломеја, Уп. L. Blehova-Čelebić, *Hrišćanstvo u Boki 1200-1500. Kotorski distrikt, Podgorica 2006* (= Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*), стр. 332.

<sup>17</sup> *Accolitus* је био клерик нижег реда, чија се главна служба у цркви састојала од држања и ношења свеће. То достојанство је установљено још у време папе Дамаса I (366–384), в. J. Šetka, *Riječnik hrvatske kršćanske terminologije*, Split 1976, стр. 27. Изгледа да је у време којим се бави овај рад папски аколит учествовао и у различитим посланствима која је Света столица слала балканским господарима и да је обавезно припадао колегијуму свештеника катедралне цркве. На жалост, када је у питању источна обала јужног Јадрана, релевантнији подаци постоје само за Которску епископију, тако да није могуће извести општије закључке.

<sup>18</sup> *Altari e chiese*, стр. 10t–11.

Анђело Фазоло је негирао да је физички напао свештеника: *Хвала Богу да се то догодило дању а не ноћу, и да је било присутно више особа*. Пошто је пресуда изречена, Трифун Скити је Анђелу Фазолу одговорио да је он од њега никада није тражио. Епископ је признао да га је поступак презвитера Скитија испровоцирао. Чињеницу да се свештеник заиста налазио у епископовим одајама у тренутку сукоба, Фазоло није негирао, штавише објаснио је да он судске парнице иначе одржава у својој соби, јер другог погодног места у епископској палати нема. Епископ је Трифуну Скитију поврх свега одговорио да ће казну морати да плати, јер ће га у противном послати у затвор, у коме ће остати све док не измири обавезе од властитих покретности и некретнина. Незадовољан оваквом одлуком, презвитер је покушао да побегне из епископове собе. Анђело Фазоло је признао да је задржао његов огртач са капуљачом као залог да ће платити, али је нагласио да он не вреди 3,5 дуката. Пошто му је одузео огртач, епископ је Скитију дозволио да се повуче. Негирао је да се том приликом понео насилнички будући да би то било *на срамоту моју и презир епископског достојанства*, али је нагласио да је сцени присуствовало више сведока. Анђело Фазоло је одбацио и оптужбу да је бенефиције у цркви светог Марка желео да ослободи како би их доделио свом синовцу. Истакао је да је само хтео да се увери у права обе стране, али да је Трифун Скити истрајавао у својој тврдоглавости, будући да има *гвоздену главу*. Према речима епископа, његова тврдокорност у пружању отпора довела га је пред врата хоспитала, тако да *уколико буде најбедније умро у болници, то ће нас* веома *заболети*.<sup>19</sup>

У својим нападима епископ није штедео ни Скитијеву породицу. Трифуновог брата је оптужио за сплетке и лукавства помоћу којих је катедралну цркву лишио неких добара која јој још нису враћена.<sup>20</sup> Најтеже оптужбе ишле су на рачун Трифуновог оца Никше. Према епископовим речима, он је једном приликом упао у цркву светог Марка разваливши врата и пололивши ковчежић у коме је лежао калеж са свештеничком одором. Калеж је узео заједно са тобалеом (*tobalea*)<sup>21</sup> и једним покретним олтаром. Јован Палташић је као ректор тражио да дотични предмети буду враћени цркви како не би због тога трпела штету. Мало потом Скитијеви су цркви вратили калеж, али не и тобалеу и покретни олтар. Када је видео његову осиноност и непослушност, епископ је одлучио да као залог у курији задржи огртач са капуљачом. У међувремену, Трифун Скити се жалио и Римској курији, доведши у сумњу Фазолову објективност. Међутим, када су изабране нове судије које је требало да утврде тачност његових навода, он се понизио и одустао од своје апелације. Напослетку, епископ је изјавио да не зна колико се у његовом телу налази непромишљености и брзоплето-

<sup>19</sup> Исто, стр. 10т–11т.

<sup>20</sup> Исто, стр. 12.

<sup>21</sup> *Tobalea* је тканина којом се покрива олтар приликом служења евхаристије.



сти: *Медене речи изговара и држи погнут врат, али сада процењујем колико хињене доброте и двоструке неправедности има у њему*. На оптужбе да га је лишио бенефиција у цркви свете Марије Магдалене, не хотећи да сачува добру успомену на некадашњег епископа Марина Контарена, који му је доделио тај положај, Анђело Фазоло је одговорио да Трифун Скити није био ректор цркве свете Марије Магдалене, јер му је то достојанство и приходе одузео још његов претходник Бернард II. Ипак, епископа чуди чињеница да та одлука није регистрована у актима епископске курије. Напоследку, епископ је закључио да је Трифун Скити човек који *не сматра за пријатеља онога ко му не чини по вољи*. Упркос свему, Анђело Фазоло је одредио да се апелација Трифуна Скитија разматра током месеца марта. Писмо за архиепископа Барија је 20. фебруара 1458. године саставио Петар Бафо у присуству сведока, каноника Јована Трипушиног и Јована Андријиног и властелина Луке Јаковог Пасквалија.<sup>22</sup>

Дана 6. априла Анђело Фазоло је пред сведоцима изјавио да се током месеца марта презвитер Трифун Скити није појавио у вези са својом жалбом, тако да је епископ према правним прописима апелацију прогласио неважећом. Поступак презвитера Скитија схваћен је као да се он одрекао своје апелације. Међутим, презвитер није био задовољан таквом одлуком. Већ 10. априла Анђело Фазоло се поново обратио архиепископу Барија. Он га је обавестио о својој одлуци да апелацију Трифуна Скитија прогласи неважећом, због чега се он архиепископу обратио по други пут. На његову *фриволуну апелацију, која такав назив заслужује*, епископ је одлучио да пошаље свој одговор као *сведочанство истине*. Пре свега, он је негирао да га је Трифун Скити обавестио о томе да жели да настави са својом апелацијом, што би се могло закључити на основу докумената из канцеларије которског кнеза. Према епископовим речима, пред њега су ступили Јован Бућа и канцелар которског кнеза, који су га известили о томе да је презвитер одлучио да настави са својом апелацијом и да је за новог прокуратора одредио Петра Бинда. Саслушавши те *лакоумне и без трунке соли* изречене речи, епископ је признао да им је поклатио мало пажње.<sup>23</sup> Нагласио је да га Скити не може оптужити да му је било дато мало времена. Изговарао се тиме да нису поштоване правне одредбе и да су апелације састављене противно светим канонима. Анђело Фазоло је још једном Трифуна Скитија означио као лошег човека, коме се допадало да се сукоби са прелатима, тако да се и *са мојим претходником стално свађао*. Напоследку, Анђело Фазоло се сагласио да презвитера Трифуна Скитија пошаље у Римску курију, како би *извршио правду за себе и за мене*.<sup>24</sup>

<sup>22</sup> *Altari e chiese*, стр. 12–12t.

<sup>23</sup> *Исто*, стр. 14–14t.

<sup>24</sup> *Исто*, стр. 15.

Овај необични спор открива многе супротности које су постојале међу свештенством Которске епископије средином XV века. Начин на који Анђело Фазоло говори о презвитеру Трифуну Скитију, мноштво погрдних израза и тешких оптужби којима га дисквалификује не само као свештеника већ и као човека, те непримерене увреде упућене најближим члановима његове породице, које не губе на силовитости чак ни после смрти Никше Скитија и током озбиљне болести самог Трифуна, показују дубоку мржњу коју је епископ осећао према том човеку. Овакви поступци доста говоре о личности самог Фазола. Очигледно да је у питању био човек преке нарави, нетолерантан, охол, осветољубив и склон исхитреним и насилним поступцима онда када је бивао суочен са истрајним одбијањем друге стране да му се покори. Насупрот томе, у односу према архиепископу Барија заузима понизан став, вероватно у страху да би се лош глас поводом спора који се отео контроли могао неповољно одразити на његову будућу каријеру. О томе јасно сведоче писма упућена архиепископу у којима не пропушта да се превентивно одбрани и од најмањих приговора које му је Трифун Скити могао упутити, грчевито наглашавајући да је увек у праву.

Сукоби између свештеника око права на убирање прихода од појединих цркава нису представљали реткост у историји Римске цркве, посебно у време и на просторима о којима је реч. Политичка нестабилност, опадање економске моћи градова и турска претња одразили су се, између осталог, и на црквене прилике у епископијама под млетачком влашћу на источној обали Јадрана. Посебно су млади свештеници тешко долазили до бенефиција и често су били принуђени да годинама чекају на неко намештење. Њихов положај је нарочито био тежак ако су потицали из грађанског сталежа.<sup>25</sup> У сукобу између Анђела Фазола, пореклом из грађанске породице, који је захваљујући својим талентима, прилежности и истрајности већ до тог времена остварио завидан успех у црквеној каријери, и презвитера Трифуна, иза кога је стајала угледна властеоска которска породица Скити, треба, поред личних, тражити и изразите социјалне разлоге. У време доласка Анђела Фазола у Котор представници грађанског сталежа су већ у неколико наврата показали одлучност у настојању да остваре већи утицај на црквене прилике у свом граду. Неколико представки такве садржине било је упућено властима у Венецији.

Још у време епископа Бернарда II, дужд Франћеско Фоскари се дукалом од 27. август 1454. године заложиио за нека права которских пучана. Мало пре тога, делегација которских грађана, коју је у Венецији предводио презвитер Антоније Друшко, између осталог, жалила се и на племиће који су уз помоћ папске буле присвојили све црквене бенефиције и тако онемогућили свештенике синове пучана да уживају право које иначе њиховом сталежу припада у самој Венецији и у

<sup>25</sup> Уп. L. Blehova-Čelebić, „Rimska kurija i Kotor krajem srednjeg vijeka“, у: *Бока: зборник радова из науке, културе и умјетности* 25 (2005), стр. 168–170.



свим градовима који се налазе под млетачком влашћу. Том приликом наглашено је да властелини то чине због мржње према пучанима, који су увек били *изузетно верни поданици прејасног господства*. Будући да такви поступци, учињени без знања и воље пучана, а против правде и части, воде у зло и штету, млетачке власти су понизно замољене да се код папе и других угледних личности заложу да дотичне буле буду поништене, чиме би пучанима било омогућено да се користе црквеним и канонским бенефицијима. Сенат је одговорио да не верује да је папа у погледу црквених бенефиција учинио ишта што би било у супротности са дотадашњим обичајима, али је обећао да ће спорне буле прегледати. Ако установи неслагање са устаљеном праксом, Сенат ће писати папи како би се он постарао да све буде враћено у пређашње стање.<sup>26</sup>

Овом приликом посланици су такође истакли да у Котору постоји женски манастир свете Кларе у који приступ имају само монахиње племенитог порекла. Међутим, властела је желела да присвоји и цркву светих Марије и Луције, коју су подигли и поседима обдарили которски пучани, као што се *види из старих зидних натписа*.<sup>27</sup> Стога су млетачке власти замољене да се код папе и кардинала заложу да та црква остане у поседу пучана, будући да племићи, којих је врло мало, већ имају свој манастир, како би и *ми, којих је стотину и више, могли да наше кћери и сестре, које желе да служе Богу, сместимо у речену цркву на част вашег прејасног господства*. Увек спремни да пучанима наносе зло и неправду, племићи су од папе успели да добију булу којом им је црква светих Марије и Луције предата на старање иако патронатско право над њом припада пучанима. Млетачке власти су још једном замољене да се писмено обрате папи и замоле га да већ издате буле опозове, будући да *није праведно да црква буде одузета пучанима, што би могло бити једнако на штету млетачких власти*. Сенат је одговорио да је његова намера и жеља да у манастир светих Марије и Луције приступ имају монахиње како племенитог тако и грађанског порекла, јер је то на општу корист, али је исто тако племићима наредио да не смеју чинити ништа што би било у супротности са оваквом одлуком.<sup>28</sup>

Типични представници пучког сталеза у редовима которског свештенства средином XV века били су Јован Палташић<sup>29</sup> и Антоније Друшко,<sup>30</sup> који су током

<sup>26</sup> G. Čremošnik, „Kotorski dukali i druge listine“, у: *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH* 33 (1921) (= Čremošnik, *Dukali i listine*), стр. 175.

<sup>27</sup> О цркви светих Марије и Луције в. I. Stjepčević, „Katedrala sv. Tripuna u Kotoru“, у: *Arhivska istraživanja Boke Kotorske, Gospa od Škrpjela, Perast 2003*<sup>2</sup>, стр. 70; J. Martinović, „Pokušaj ubikacije nestalih kotorskih crkava srednjega vijeka“, у: *Zbornik biskupa Iva Gugića, Perast 1996*, стр. 137.

<sup>28</sup> Čremošnik, *Dukali i listine*, стр. 175–176.

<sup>29</sup> Угледни каноник, личност од великог поверења и генерални викар тројице епископа – Марина Контарена, Бернарда II и Анђела Фазола.

<sup>30</sup> Син богатог которског трговца, дипломате и млетачког грађанина Марина Друшка. По очевој вољи Антоније је студије завршио у Падови.

последњих деценија у епископији и код млетачких власти остварили већи утицај од било ког свештеника племића. Блиских уверења и порекла, они су одмах пронашли заједнички језик са Анђелом Фазолом. Нови епископ је по сваку цену желео да заштити права Јована Палташића од нечега што му је могло личити на самовољу племства. Неоспорно да је Марин Контарено Трифуну Скитију, свом викару и прокуратору манастира светог Ђорђа, доделио бенефицију у цркви светог Марка, који му је у међувремену, није познато због ког разлога, одузео Бернард II. Иза племића Скитија стали су, пре свега, његови отац и брат, који су такође оптужени за незаконито присвајање црквене имовине, потом прокуратор Јован Бућа, такође из знамените властеоске породице, и напослетку сам которски кнез Арсеније Дуодо. Стога је разумљиво Фазолово огорчење када архиепископу Барија говори о парницама које су се тичале црквених поседа, а које су сада прешле у надлежност световних власти, те опаска да се Скити служио *световном моћи* како би присвојио оно што је припадало Јовану Палташићу. Оптужбе које Фазоло наводи односе се искључиво на претпостављени утицај који је тај свештеник уживао као припадник племићког сталеза. Ниједном речју епископ не помиње његово евентуално занемаривање духовних обавеза и оглушивање о правила црквене дисциплине и моралног живота, прекршаје које би свакако поменуо да их је могао доказати. Неке од Фазолових оптужби по свему судећи нису биле без основа. Трифун Скити и његов отац су се вероватно понели осино и искористили одсуство највиших црквених власти из дијецезе да би наплатили оно што им по праву можда заиста није припадало. Године 1456, када су спорни закупи наплаћени, Бернард II је боравио ван Котора, док је генерални викар Јован Палташић био у мисији код босанског краља. Међутим, злоупотребе је чинила и друга страна. Чини се основаном оптужба Трифуна Скитија да га је епископ приморавао да напусти цркву светог Марка како би њене бенефиције доделио свом нећаку. Анђело Фазоло је заиста имао нећака, младог свештеника на почетку каријере, кога је као ујак без сумње желео да подржи у његовим амбицијама. У питању је био Јован Робобел, који је вероватно у то доба или нешто касније постао аквилејски каноник.<sup>31</sup>

Мало после ових догађаја, которски пучани су почетком лета 1458. године упутили још једну представку Сенату, у којој су изложили низ захтева економске и социјалне природе, попут оног да се одобри оснивање текстилне индустрије у Котору, да се власти у Венецији изјасне у погледу увоза страних тканина, да се острво Свети Габријел одузме од племића и преда комуни, да се поправе которске солане, те да се исправе неправде које су пучанима нанели племићи у погледу поседа у Грбљу.<sup>32</sup> Међу тим захтевима налазио се и један који се одно-

<sup>31</sup> О Јовану Робобелу, потоњем задарском архиепископу в. Eubel, *Hierarchia catholica II*, 77, стр. 153, 166.

<sup>32</sup> Čremošnik, *Dukali i listine*, стр. 182–186.

сио на катедралу светог Трипуна. Наиме, пучани су истакли да је још давно у корист катедралне цркве уведена такса од 3% на извршење тестамената, и такса у висини од четири гроша по мери вина (*centenario*), а све под изговором да су та средства потребна за израду сребрне пале. Како је олтарска пала одавно завршена, а племићи и даље убирају приходе у своју корист, а на штету саме катедрале и *ваших верних пучана*, представници грађанског сталежа тражили су да кнез убудуће из њихових редова бира једног прокуратора цркве светог Трипуна, који ће заједно са представницима племства контролисати приходе катедралне цркве. Трошкове ће заједнички одређивати, док би врховни надзор над приходима и расходима требало да буде поверен которском кнезу. Сенат је на овај и остале захтеве одговорио 14. јуна 1458. године. Прихваћено је да се повремено изабира по један пучки представник, који ће бити присутан приликом расподеле прихода катедралне цркве. Ако би приметιο некакве неправилности, могао је да се обрати кнезу, како се *ти приходи не би расипали на шта друго*. У том случају кнез је имао обавезу да овакве оптужбе пажљиво размотри.<sup>33</sup>

Делегације которских пучана, које су током 1454. и 1458. године одлазиле у Венецију, уживале су подршку которских епископа Бернарда II и Анђела Фазола. Ти прелати, и сами пореклом грађани, желели су да на тај начин дођу до поседа који су у прошлости стварно или само фиктивно припадали епископској мензи, те да учврсте углед и стекну подршку међу слојем становништва чији су економски положај и друштвена и политичка самосвест све више јачали. У таквим настојањима они су само следили општи курс млетачке политике у покореним градовима и областима. Суштина такве политике базирала се на прихватању умерених захтева грађанског слоја насупрот интересима племства. Непрекидним одржавањем благих тензија млетачке власти су за себе присвајале улогу врховног арбитра, који је увек доносио одлуке искључиво у свом интересу. С друге стране, упркос повремено испољаваном благонаклоном ставу према свештеницима скромног порекла, Млетачка република је у црквеним редовима доследно фаворизовала припаднике старог племства, тзв. *longhi dalle case vecie*, чак и насупрот представницима млађег племства, тзв. *curti dalle case nove*. За све време постојања Прејасне републике положаје патријарха Града, епископа Кастела и примицерија цркве светог Марка могли су заузимати само потомци најугледнијих аристократских породица.<sup>34</sup>

Спор око цркве светог Марка окончан је у време Фазоловог наследника Марка Нигра. У петак 18. дана непознатог месеца 1460. године Трифун Скити се у корист архиђакона Јована Палташића одрекао свих права која је имао у дотичној цркви. Предвиђено је да после смрти ректора Палташића своје захтеве у погледу светог Марка могу истаћи сви који сматрају да имају патронатско

<sup>33</sup> Исто, стр. 184–185.

<sup>34</sup> Уп. А. Rigon, „I problemi religiosi“, у: *Storia di Venezia* II, Roma 1995, стр. 933–952.

право, а пре свега Трифун Скити. Том приликом наглашено је да *наше прејасно господство венецијанско има јурисдикцију и вечно власништво* над дотичном црквом, те ће се стога трудити *свом душом, срцем и гласом да допринесе њеном благодатању, заштити и узрастању*.<sup>35</sup>

Анђело Фазоло је у другој половини 1459. године дефинитивно напустио которску дијецезу како би се посветио унапређењу своје каријере. Најпре се запутио у Венецију, да би убрзо потом, на позив папе, отишао у Рим. У новембру исте године постављен је за епископа Модона на Пелопонезу,<sup>36</sup> док је у септембру 1464. постао епископ Фелтра.<sup>37</sup> У посмртном говору који је у Сенату одржао Јован Баптиста Рамнузије поводом смрти Франћеска Фазола поменуто је и учешће епископа Анђела у мисији коју је папа Павле II упутио краљевима Пољске и Дакије<sup>38</sup> како би их убедио да ступе у рат против Турака.<sup>39</sup> Анђело Фазоло је вероватно учествовао у неким од тих посланстава. Својом ученошћу, истрајношћу, речитошћу и жестином, особинама које је испољавао још као епископ Котора, био је напосто предодређен за такву делатност. Стога његово активно суделовање у крсташким плановима Пија II и Павла II не би требало доводити у сумњу. Умро је у Риму 1488. године, где је и сахрањен у цркви светог Марка.<sup>40</sup>

Што се тиче презвитера Трифуна Скитија, он је у току спора око цркве светог Марка екскомунициран и суспендован са положаја каноника катедралне цркве светог Трипуна, док је неколико година касније његов плашт са капуљачом продат за 14 иперпера свештенику Јовану Божидаровом. Нови епископ Марко Нигро покушао је да га узме у заштиту. Скитијевом повратку у которски капитал највише се успротивио Антоније Друшко. Епископ Нигро је сукоб окончао тако што је у случају потоњих неспоразума обојици запретио казном у износу од 12 дуката. Трифун Скити је умро средином осамдесетих година, у својој 68. години, пошто се претходно у потпуности измирио са црквеним властима.<sup>41</sup>

### Закључак

Током XV века у Котору је дошло до економског уздизања појединаца пореклом из грађанског сталежа, који су захваљујући доброј материјалној основи успели да остваре и знатан друштвени и политички утицај. Изразити примери јесу трговци Марин Друшко и Лука Паутино, те неколицина припадника породи-

<sup>35</sup> *Altari e chiese*, стр. 15t.

<sup>36</sup> F. Cornelio, *De Episcopis Methonensibus et Coronensibus latini ritus*, Patavii 1759 (фототипско издање Arnaldo Forni Editore, Bologna 1979), стр. 142; Eubel, *Hierarchia catholica II*, стр. 197.

<sup>37</sup> Eubel, *Hierarchia catholica II*, стр. 153.

<sup>38</sup> Под „краљем Дакије“ треба подразумевати војводу Влашке.

<sup>39</sup> Farlati, *Illyric. sacr. VI* стр. 468.

<sup>40</sup> *Исто*, стр. 469.

<sup>41</sup> Blehova, *Hrišćanstvo u Boki*, стр. 333–334.

це Палташић. Таква друштвена и политичка клима одразила се и на прилике у которској цркви, у којој су до тог времена главну улогу играли потомци старих властеоских породица за које су били резервисани положаји викара, каноника и ректора најугледнијих цркава са чијих имања су убирали највеће приходе. Појава младих и образованих, уз то веома амбициозних свештеника пучана непријатељски је дочекана међу свештеницима племићима. Нове тенденције се ипак нису могле заобићи, тако да су средином XV столећа највећи утицај у Которској епископији остварила двојица свештеника грађана – Антоније Друшко и Јован Палташић. Ти људи уживали су велики углед међу свештенством которске дијецезе и код локалних представника млетачких власти, али се глас о њима пронео и у граду на лагунама. Захваљујући свом оцу Марину, Антоније Друшко је био млетачки грађанин. Премда су остварили велики утицај још за време епископа Марина Контарена, аристократе пореклом из једне од најстаријих и најутицајнијих породица у Венецији, њихов статус се нарочито поправио када су на положај которског епископа ступили грађани, најпре Бернард II, а потом и Анђело Фазоло. После 1420. године млетачке власти су утицале на Свету столицу да за епископе у Котору поставља млетачке грађане. Разлог је лежао у чињеници да је Котор био најзначајнији град Млетачке Албаније и кључна тачка у систему одбране позиција Прејасне Републике на јужном Јадрану. У то време Которска епископија је била прилично сиромашна будући да је делила судбину комуне чији су привредни потенцијали с временом све више слабили, а уз то се налазила у православном окружењу које су млетачке власти желеле да што успешније интегришу. Међутим, сељаци из Грбља и са подручја Светомихољске метохије у одбрани православља видели су инструмент за одбрану својих политичких и економских слобода у односу на которско племство које је настојало да их што више подјарми. Тако су црквена питања у самом граду Котору, али и у његовом дистрикту и непосредном залеђу с временом све више добијала карактер политичке и социјалне борбе за очување или стицање одређених позиција и права. Сукоб између епископа Анђела Фазола и презвитера Трифуна Скитија представља тек једну карикатуру у ланцу догађаја и комплексних појава које су обележиле историју которске цркве у XV столећу.

## Summary

Katarina Mitrović

### **Bishop Angelo Fasolo and priest Tryphon de Sciti – About conflict between a bourgeois and an aristocrat in Kotor bishopric**

The political instability, the town economic power decline and the growing objective threat of the Turkish attacks reflected on, among the other things, the church circumstances in the bishoprics under the Venetian authority on the east Adriatic coast in the second half of the 15<sup>th</sup> century. The general insecurity led to a more pronounced conflict between the priests of the bourgeois origin and their colleagues belonging to the orders of the town nobility. At the time of the arrival of the bishop Angelo Fasolo in Kotor (1457–1459) the representatives of the bourgeois class had already for several times shown the determination endeavouring to achieve a greater influence on the church circumstances in their town. The typical representatives of the plebs class in the orders of the Kotor priests were Jovan Paltašić (Johannes Palthasich) and Antonije Druško (Antonius de Drusco), who gained in the middle of the 15<sup>th</sup> century in the bishopric and with the Venetian authorities a vaster influence than any other aristocrat priest. By the education, beliefs and background, they were close to Fasolo, the bishop and the learned lawyer. Fasolo himself came from a respected bourgeois family from the town on the lagoons. On the other hand, the Kotor nobility with all their might did their best to preserve their previous positions in all the segments of the political and social activities. The Kotor nobility priests gathered around the cathedral chapter demonstrated an ultimate conservativeness, especially when it came down to collecting the incomes from certain churches, thus actually preventing the young plebs priests from getting their own parishes. Being supported by the Venetian duke in Kotor and trying to do that, they occasionally reached for some illegal means to achieve their goal. Therefore, in the clash between bishop Angelo Fasolo and priest Tryphon de Sciti regarding the collecting the rent from the properties owned by the Church of Saint Marco, which at one point led to the physical assault of the bishop Fasolo on the priest Sciti, apart from the personal, some distinct social reasons should be looked for.